עין משפט נר מצוה

ו א מיי' פי"ט מהלכות אישות הלכה כא סמג עשין מח טוש"ע אה"ע סי' צג סעיף ד וסימן קיב סעיף טז:

ז ב מיי' פ"ה מהלכות נחלות הלכה ג סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סי' רפ סעיף ח וסעיף ט וע"ש בהג"ה:

ח ג מיי' פ"ח מהלכות זכיה ומתנה הלכה ו סמג עשין פב טוש"ע חו"מ סי' רי סעיף א וסי' רנג סכ"ו וסכ"ז:

ט ד מיי' פ"ה מהלכות נחלות הלכה ג סמג עשין צו טור שו"ע סי' רפ סעיף ט:

י ה מיי' פט"ו מהלכות מעשה הקרבנות הל"ח:

בת אשתו מהו שתמעט בנכסים אלמנתו מהו שתמעט בנכסים אלמנתו ובת אי זה מהן קודמת אמר ליה זיל האידנא ותא למחר כי אתא אמר ליה פשוט מיהת חדא (א)דאמר רבי אבא אמר רבי אסי עשו אלמנה אצל הבת כבת אצל האחין בנכסים מועטין מה בת אצל אחין הבת ניזונת והאחין ישאלו על הפתחים אף אלמנה אצל הבת [א]אלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים: אדמון אומר בשביל שאני זכר הפסדתי וכו': (ב)מאי קאמר אמר אביי הכי קאמר בשביל שאני זכר וראוי אני לעסוק בתורה הפסדתי אמר ליה רבא אלא מעתה מאן דעסיק בתורה הוא דירית דלא עסיק בתורה לא ירית אלא אמר רבא הכי קאמר בשביל שאני זכר וראוי אני לירש בנכסים מרובין הפסדתי בנכסים מועטין:

מתני' [ב]הניח בנים ובנות וטומטום בזמן שהנכסים מרובין הזכרים דוחין אותו אצל נקבות נכסים מועטין הנקבות דוחות אותו אצל זכרים [ג]האומר אם (ג)תלד אשתי זכר יטול מנה (א) נקבה מאתים ילדה נקבה נוטלת מאתים אם זכר מנה אם נקבה מאתים וילדה זכר ונקבה זכר נוטל מנה נקבה נוטלת מאתים ילדה טומטום אינו נוטל אם אמר כל מה שתלד אשתי יטול ה"ז יטול ואם אין שם יורש אלא הוא יורש את הכל:

גמ' דוחין אותו ושקיל כבת הא קתני סיפא ילדה טומטום אינו נוטל אמר אביי דוחין אותו ואין לו ורבא אמר [ד]דוחין אותו ויש לו וסיפא אתאן לרבן שמעון בן גמליאל (ד)(דתניא) (ה)ילדה טומטום ואנדרוגינוס רבן שמעון בן גמליאל אומר [ה]אין קדושה חלה עליהן מיתיבי טומטום יורש כבן וניזון כבת בשלמא לרבא יורש כבן בנכסים מועטין וניזון כבת בנכסים מרובין אלא

דמיתסרא גוביינא ולאי מינסבא לית לה אלא לאלמנה אלא הבנים או אלא בנות לא רצו חכמים לתקן דין נכסים מועטים אלא האלמנה שלא רצו לעקר (ה) דין ירושה מן הבנים אלא האלמנה והשתא מיבעי ליה כשיש בנים ובנות שיש כבר דין נכסים מועטין בשביל בנות אם ממעטא נמי אלמנה (הג"ה. וכן כתוב בתוס' ותיזון האלמנה עם הבנות או דלמא כיון דאי מינסבא לית לה מזוני השתא נמי לית לה אלא הכל יהיה לבנות ואי ממעטא מ"מ לא תיזון האלמנה עמהן אלא (ו) עד שיבגרו הבנות. ע"כ הג"ה) והא דקאמר בסמוך דאלמנה אצל הבת אלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים היינו שיש שם בנים עם הבנות שיש כאן דין נכסים מועטים אצל בנות [א] אבל אי ליתנהו לבנים לא תטול האלמנה כלום יותר [מהבת] [ב] (הג"ה. ולכאורה היה נראה לפרש דאי ממעטין אין לבנים כלום כיון שאין שם עודף על מזונות אלמנה ובנות עד שיבגרו הבנות אבל אי לאו ממעטין ניזונות שלשתם אבל בתוס' כתוב כאשר כתבתי בפנים. ע"כ הג"ה) ואור"י שכן משמע בירושל' דקאמר התם אלמנה ובנות שתיהן שוות אלמנה ובנים שניהם שוים פירוש לענין מזונות [ג] אין האלמנה דוחה את הבנות ולא בנות דוחות את האלמנה ופעמים שהאלמנה דוחה את הבנות ע"י הבנים וכשם שדוחה האלמנה את הבנות ע"י הבנים כך דוחה את הבנים על ידי בנות כו' [ד] ויש לדקדק על לשון הירושלמי ומ"מ משמע שרוצה לומר כן:

אלא מעתה מאן דעסיק באורייתא הוא דירית. ואף על פי דאמרינן לקמן (דף קמא.) מלוה לזון את הבנות וק"ו הבנים העוסקין באורייתא היינו לענין מלוה אבל לענין דינא אין לחלק בין עסקי באורייתא ללא עסקי (ז) [ה]:

אלא

בת אשתו מהו. את"ל בעל חוב ממעט ה"מ דאע"ג דאילו מיית אית ליה אבל בת אשתו דל"ל אי מייתא מי ממעטא: **אלמנתו ובת.** ואין כאן אלא מזון אחת מהן ושתיהן תובעות מזונות בתנאי כתובה הלכך כיון דתרוייהו בתקנתא דרבנן אכלי איזו תקדום: **תפשוט מיהא חדא.** אלמנתו ובת: **מאי קאמר.** מאי יפוי כח יש לזכר במזונות במקום אחר יותר מנקבה דקאמר בשביל שאני זכר וזכותי גדול הפסדתי: **מאן דעסיק כו'.** כלומר מי שיש לו שני בנים אחד עוסק בתורה ואחד אינו עוסק וכי אבד זכותו בירושתו בשביל שאינו עוסק: (ב) **ויפה כחי בנכסים מרובין.** שאני יורש הכל אפילו מאה מנה ואין לנקבה כי אם מזונות: **מתני' וטומטום.** אטום אינו ניכר בו לא זכרות ולא נקבות וספק זכר ספק נקבה הוא (ג) ואיכא למ"ד נמי ספק בריה הוא ודוחין אותו ואין לו לא כזכר ולא כנקבה: **הזכרים דוחין אותו.** ליזון ולא לירש דאמרי ליה אייתי ראיה דזכר את ותירש עמנו לך אצל נקבות. ומיהו איכא למ"ד בגמרא דאפילו כנקבות לא שקיל דאינו לא זכר ולא נקבה והאי דנקט לישנא דזכרים דוחין היינו משום דבעי למישקל בזכרים להיות ידו על העליונה ואינהו דחו ליה מינייהו לומר לך אצל נקבות אע"פ שגם (ד) הנה ידחוהו: **האומר אם ילדה כו'.** מחלק נכסיו היה ומצוה לקיים דברי המת. א"נ בריא וזיכה לו ע"י אחר ואע"ג דאמר רב הונא המזכה לעובר לא קנה הא פרכינן לה ממתני' בגמרא [קמא:] ולא מתרץ ליה: **האומר ילדה אשתי זכר יטול מנה.** אותו הזכר לכשיולד ואירע המעשה שילדה זכר נוטל כדקאמר אביו: **נקבה מאתים.** ובגמ' [שם.] פריך למימרא דברתא עדיפא ליה מברא: ה"ג **אם זכר מנה אם נקבה מאתים וילדה זכר ונקבה זכר נוטל מנה נקבה נוטלת מאתים.** יש מפרשים שילדה שניהן ביחד הזכר והנקבה ויטול הזכר מנה והנקבה תטול מאתים כדקאמר האב אם זכר מנה אם נקבה מאתים ולאו מלתא היא שהרי לא אמר האב אם ילדה זכר ונקבה ולא אסיק אדעתיה בלידת תאומים אלא הכי קאמר אם זכר מנה אם נקבה מאתים דמשמע אם זכר לבדו בלא נקבה או נקבה בלא זכר וכיון דהכי הוא לא יטול כלום הבן והבת אם נולדו תאומים כדאמרינן בגמרא [קמא:] והא זכר ונקבה לא קאמר שמא לא היה חפץ בלידת תאומים א"נ אין לידת תאומים בכלל אם זכר אם נקבה דמשמע אם זכר לבדו אם נקבה לבדה. אלא ה"פ האומר אם זכר ילדה אשתי יטול אותו העובר מנה אם נקבה ילדה אשתי תטול מאתים וילדה זכר ונקבה כלומר זכר או נקבה כדקאמר האב זכר נוטל מנה אם יולד זכר נקבה נוטלת מאתים אם יהיה העובר נקבה ולאשמועינן אתא שאילו לא פירש אלא אחד מהם כדקתני רישא או זכר בלא נקבה או נקבה בלא זכר וילדה אשתו מה שלא אמר לא יטול העובר כלום אלא השתא שגילה דעתו על לידת זכר ועל לידת נקבה כל מה שתלד האשה יטול בין זכר בין נקבה ומיהו אם ילדה זכר ונקבה תאומים לא יטלו כלום כדמוכח בגמרא וכדפרישית לעיל. כן נראה בעיני ועיקר: **ילדה טומטום אינו נוטל.** דבריה בפני עצמה חשיב ליה לא זכר ולא נקבה כדמפרש בגמרא: **ה"ז יטול.** הטומטום: **ואם אין שם יורש אלא הוא.** אותו הטומטום: **יורש את הכל.** ואף על גב דבריה הוא ה"מ היכא דאיכא בנים ובנות ודוחין אותו בנים אצל בנות והבנות אצל בנים ואין לו לא כבן ולא כבת כדאמר אביי בגמרא משום דבריה הוא אבל היכא דליכא יורש אלא הוא לא נפיק מכלל בן אין לו [במדבר כז] עיין עליו [לעיל קטו.] אם אין לו בת עיין עליה א"נ משום דקרינא ביה הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה [במדבר שם]: **גמ' ושקיל כבת.** בתמיה. דקתני דוחין אותו אצל נקבות ומשמע דשקיל מזונות כבת נקבה: **והא קתני סיפא.** גבי האומר אם ילדה אשתי כו' ילדה טומטום אינו נוטל לא כבן ולא כבת דבריה הוא ואינו לא זכר ולא נקבה וה"ה לענין ירושה: **אמר אביי דוחין אותו.** אצל נקבות ואין לו עם נקבות שגם הן ידחוהו אצל זכרים: **רבא אמר דוחין אותו ויש לו.** ממה נפשך דספק זכר ספק נקבה הוא ויטול כפחות שבהן דלא בריה הוא וסיפא דקתני נכסין מועטין נקבות דוחין אותו אצל זכרים על כרחין דוחין אותו ואין לו קאמר. וסיפא דמקשת לי מינה דחשיב ליה בריה אתאן לרשב"ג דתנן במסכת תמורה בפרק כילד מערימין [כד:] כילד מערימין על הבכור מבכרת שהיתה מעוברת אומר מה שבמעיה של זו אם זכר עולה אם נקבה שלמים ילדה שני זכרים אחד מהם יקרב עולה והשני ימכר לחייבי עולה (ו) ודמיהן חולין ילדה שתי נקבות אחת מהן תקרב שלמים והשניה תמכר לחייבי שלמים ודמיה חולין ילדה טומטום ואנדרוגינוס רבן שמעון בן גמליאל אומר אין קדושה חלה עליהן דבריה הוא דאינו לא זכר ולא נקבה והלכך לא יחול עליהן קדושת שלמים ועולה במעי אמן ולא קדושת בכור בפטירת רחם דלא קרינא ביה הזכר תקדיש [דברים טו] ומתניתין נמי דקתני ילדה טומטום אינו נוטל רשב"ג הוא דחשיב ליה בריה: **מיתיבי טומטום יורש כבן וניזון כבת.** מי שמת והניח נכסים: **יורש כבן כו'.** כדמפרש ואזיל: **בשלמא לרבא.** דחשיב ליה ספק הכי פירושה בזמן שהנכסים מועטין יורש כבן כאחד מן הבנים שלא יטול כלום דכיון דספק הוא לא עדיף מבנים דשואלין על הפתחים שהנקבות דוחות אותו אצל הזכרים ואין לו דאמרי ליה אייתי ראיה דנקבה את ושקול כמונו: **וניזון כבת בנכסים מרובין.** ממה נפשך שהזכרים דוחין אותו אצל הנקבות ויש לו מזונות ממה נפשך כרבא:

אלא

מסורת הש"ס

(א) כתובות מג. ע"ש, (ב) שם קח:, (ג) נ"ל ילדה. רש"ל, (ד) [נ"ל דתנן ועי' תוס' יבמות פג: ד"ה לא נכל], (ה) תמורה כד:, (ו) [ודמיו חולין], (ז) [וע"ע תוס' כתובות קח: ד"ה אמר רבא],

הגהות הב"ח

(א) במשנה יטול מנה אם נקבה: (ב) רשב"ם ד"ה מאן וכו' שאינו עוסק הס"ד ואח"כ מ"ה בשביל שאני זכר ויפה כחי בנכסים: (ג) ד"ה וטומטום וכו' ספק נקבה הוא ודוחין אותו ויש לו כנקבה ואיכא למאן דאמר לאו ספק הוא אלא בריה הוא: (ד) ד"ה הזכרים וכו' שגם הם ידחוהו: (ה) תד"ה (בע"א) מי וכו' דין ירושה מן הבנים. נ"ב פי' אלא שניהם נזונים יחד: (ו) שם בהג"ה עד שיבגרו הבנות. נ"ב כך היה כתוב פי' בגליון וכך כונת בעל ההג"ה שמלא כך הפירוש בתוספות ישנים ואח"כ כתב ולכאורה היה נראה כו' והוא מן ההג"ה הראשונה:

מוסף רש"י

עשו אלמנה אצל הבת. מי שמת והניח אלמנה ובת (כתובות מג.). **בנכסים מועטין.** שאין בהן כדי פרנסת י"ב חודש וקתני הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים (כתובות מג.). **מאי קאמר.** אם בשביל שאני זכר הפסדתי משמע אם בשביל שאני זכר וכחי יפה הפסדתי, ומהו יפוי כחו (כתובות קח:).

מוסף תוספות

א. וכיון שהבת מתזנא בתקנתא דרבנן, חוזרת האלמנה ועוקרת הנכסים מן הבת דתקנת מזונות דאלמנה עדיפא. ריטב"א. ב. [ד]אין האלמנה עוקרת בתקנתה ירושת הבת, כשם שאינה עוקרת ירושת הבן. ריטב"א, ועיין רמב"ן. ג. [ד]שניהם נזונין בשוה. ר"ן. ד. והכי פירושו דכשיש בן ובת ואלמנה הוא דאלמנה דוחה את הבנים ע"י הבנות. שם. ה. [ד]הכא שמת האב וירושתן קא שקלי מן התורה. תוס' כתובות קח:

רבינו גרשום

ממעט: אם תמצא לומר [בת אשתו] כיון אף על גב דאינסבא אית לה וממעטא. אלמנתו מהו שתמעט מי אמרינן כיון דאילו אינסבא לית לה מזוני לא ממעט. או דלמא כיון דהשתא אית לה מזוני ממעט. אם תמצא לומר כיון דאית לה מזוני (לא) ממעטא [אלמנתו] ובת אם אין שם אלא כדי שיעור מזונות של אחת איזו קודמת. מי אמרינן הואיל ובת אע"ג דמינסבא אית לה קודמת לאלמנה. או דלמא כיון דהשתא כי הדדי נינהו. וכ"ז שלא נשאו קרובה דעתו דבעל טפי לאשתו מבתו בדין הוא דקדמה: פשוט מינייהו חדא. מכל הני בעיין דלעיל: אלמנתו תזון. משום דניחא לבעל שלא תזלזל אלמנתו והני נכסין מועטין נינהו: מאי קאמר. כלומר מאי חשיבות לבן כאן הכא בנכסים מועטין יותר מבת שהבן מתרעם כלומר מפני חשיבותי הפסדתי. אמר אביי לא בשביל שיהא לו כח בנכסים מועטין יותר מבת קאמר אלא מפני שראוי לעסוק בתורה קאמר: **פיס'** זכרים דוחין אותו אצל הנקבות. שלא יירש עמהן דאיכא למימר נקבה היא: נקבות דוחות אותו אצל הזכרים. שלא יזון אלא ישאל על הפתחים כשאר אחין דאיכא למימר זכר הוא: מדקתני רישא דמתני' דזכרים דוחין אותו אצל נקבות מכלל דשקיל במזונות כבת. והא קתני בהא מתני' האומר אם ילדה אשתי זכר יטול מנה ילדה זכר נוטל מנה ואם נקבה כו' ילדה טומטום אינו נוטל כלום. אלמא דלא שקיל כלל: אמר אביי הא דקתני זכרים דוחין אותו אצל הנקבות. לאו משום דשקיל מזונות אלא דוחין אותו אצלן ולא יהבי ליה כלום דכי אזיל הכא מדחי ליה ואי אזיל הכא מדחי ליה ואין לו כלום: לעולם אימא לך רישא דוחין אותו לנקבות ויש לו מזונות. וסיפא דקתני ילדה טומטום אין לו כלום אתאן לרשב"ג דתנן במס' תמורה בפ' כיצד מערימין על הבכור מבכרת שהיתה מעוברת אומר מה שבמעיה של זו אם זכר עולה ואם נקבה זבחי שלמים ילדה זכר ונקבה הזכר יקרב עולה ונקבה שלמים ילדה שני זכרים אחד מהן יקרב עולה והשני ימכר לחייבי עולה ודמי' חולין ילדה שתי נקבות אחת מהן תקרב שלמים והשניה תמכר לחייבי שלמים ודמיה חולין ילדה טומטום ואנדרוגינוס רשב"ג אומר אין קדושה חלה עליהן ולא יתן כלום.

הכי נמי משום הכי אינו נוטל כלום. מאי טעמא מצי להתנות על בכור כל זמן שהוא במעי אמו משום דאין הבכור מתקדש אלא בשעת לידתו בפטר רחם. בשלמא רבא דאמר דוחין אותו ויש לו משום הכי קתני הכא דיורש כבן בנכסים מועטין. והבן בנכסי' מועטין אין לו אלא ישאל על הפתחים ה"נ האי טומטום יורש באותה ירושה של בן דישאל על